

928

Г
923 - = 928

ПАМЯТНИКИ

ДРЕВНЕ-АРМЯНСКОЙ АРХИТЕКТУРЫ

въ фотографіяхъ и чертежахъ,

подъ редакціей академика архитектуры профессора
Института Гражданскихъ Инженеровъ

Гер. Д. Гримма.

СОСТАВИЛИ И ИЗДАЛИ

Д. Егиазаровъ и Р. Мартиросянцъ.

ВЫПУСКЪ I.

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆՁՄԱՐՆԵՐԻ

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ԳԾԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՈՒՍՈՒՑՉԱՊԵՏ ԵՒ ԱԿԱԴԵՄԻԿ

ԳԵՐ. Դ. ԳՐԻՄՄԻ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱԶՄԵՑԻՆ ԵՒ ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵՑԻՆ.

Լ. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ ԵՒ Ռ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑ.

ՏԵՏՐ Ա.

NOV 2015

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
„Пушкинская Скоропечатня“, Лештуковъ 4.
1904.

Содержаніе II-го выпуска

(выйдетъ 1-го февраля 1905 г.).

Ахпатъ.

- Табл. VI. Генеральный планъ монастыря и сѣверный фасадъ церкви Сурбъ-Ншанъ.
„ VII. Детали.
„ VIII. Общій видъ колокольни.
„ IX. Западный фасадъ колокольни.
„ X. Внутренній видъ усыпальницы царей.

Краткое описаніе Ахпатскаго монастыря будетъ приложено къ этому выпуску.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՏՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
(ԼՈՅՍ ԿՏԵՍՆԻ ՓԵՏՐ. 1-ին 1905 թ.)

ՀԱՂԲԱՏ

- VI. Թ. — Վանքի ընդհանուր յատկագիծը և Սուրբ Նշան Եկեղեցու հիւսիսային նակատը.
VII. « — Զանգան մասերի մանրամասնութիւնները.
VIII. « — Զանգատան ընդհանուր տեսքը.
IX. « — Զանգատան արեւմտան նակատը.
X. « — Թաղաւորաց հանգստարանի ներքին տեսքը.

Հաղրատու վանքի համառոտ նկարագրութիւնը կմտնէ երկրորդ տետրակի մէջ:

321-2010

Вышли I, II и III выпуски

ПАМЯТНИКИ ДРЕВНЕ-АРМЯНСКОЙ АРХИТЕКТУРЫ

въ фотографіяхъ и чертежахъ

подъ редакціей академика архитектуры профессора
Института Гражданскихъ Инженеровъ

Гер. Д. Гримма.

СОСТАВИЛИ И ИЗДАЛИ

Л. Егиазаровъ и Р. Мартиросянцъ.

ПРОСПЕКТЪ.

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆՇՄԱՐԲ.

ՊՐՈՑԵԿՏ

MONUMENTS D'ARCHITECTURE DE L'ANTIQUE ARMÉNIE

Prospect.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

„Пушкинская Скоропечатня“, Лештуковъ 4.

5
929

АХПАТЪ

Ахпатскій монастырь находится въ Борчалинскомъ уѣздѣ Тифлисской губерніи, на правомъ берегу рѣки Дзорагетъ или Дебетъ.

Монастырь этотъ былъ основанъ въ X вѣкѣ, но уже въ XI в. сдѣлался центромъ духовнаго просвѣщенія. Онъ обладалъ богатой бібліотекой, которую историки называютъ „сокровищницей“. Еще въ X в. число монаховъ доходило до 500. Въ XII в. монахи Ахпатскаго и Санаинскаго монастырей стояли во главѣ восточно-армянскаго духовенства и, какъ ярые защитники интересовъ армянской церкви, составляли сильную оппозицію западно—армянскому (киликійскому) духовенству, подпавшему подъ вліяніе грековъ и католиковъ. Главный храмъ Ахпата Сурбъ—Ншанъ (Св. Креста.) построенъ супругою царя Ашота Милостиваго, царицей Хосровануишъ въ 967 году (416 г. армянской эры). Куполъ, поврежденный землетрясеніемъ, былъ восстановленъ (1016 г.) княземъ Мукънъ, сыномъ князя Хоновара. Въ 1655 году храмъ еще разъ былъ возобновленъ Азизомъ. Церковь эта, какъ видно по плану, имѣетъ форму параллелограмма съ четырьмя придѣлами по угламъ. Съ восточной и сѣверной сторонъ она окружена пристройками, прибавленными очевидно позднѣе. Пристройки эти, сами лишенныя архитектурнаго значенія, къ сожалѣнію портятъ наружный видъ цер. Сурбъ—Ншанъ. Подъ пиццемъ на восточномъ фаясдѣ изваяны изображенія владѣтелей Смбата и Гургена.

Къ церкви Сурбъ—Ншанъ примыкаетъ неправильной формы притворъ, древнѣйшая часть котораго сооружена въ 1185 году царевной Маріамъ, погребенной здѣсь же. Архіепископъ Іоаннъ, настоятель монастыря, перестроилъ его, оставивъ въ прежнемъ видѣ лишь ту часть, гдѣ находятся гробницы. Съ боковъ притвора выдѣляются двѣ абсиды, снабженныя парными окнами. Въ конструктивномъ отношеніи онъ замѣчательно своими сводчатыми погрытнемъ на перекрещивающихся аркахъ.

Съ сѣверной стороны этого притвора стоитъ церковь Аствацадинъ (Св. Богородицы), построенная при настоятелѣ архіепископѣ Іоаннѣ (XIII в.), а съ южной стороны цер. Св. Григорія, возобновленная въ 1211 году. Съ задней стороны церкви Аствацадинъ стоитъ нартексъ Амазаса, или такъ называемая усыпальница царей. Снаружи она лишена всякой архитектурной обработки, но внутренность поражаетъ красотой и разнообразіемъ. Строилъ нартексъ архіепископъ Іоаннъ Амазасъ. Онъ же построилъ въ нѣкоторомъ разстояніи къ востоку отъ цер. Сурбъ—Ншанъ красивую колокольно въ 1245 году, „въ тяжелое время нашествія монголовъ“. какъ объ этомъ свидѣтельствуесть старинная надпись. На всѣхъ постройкахъ настоятеля Іоанна видно вліяніе арабской архитектуры (сталактитовые сводики). Недалеко отъ монастыря къ востоку, уже внѣ его стѣнъ, расположена маленькая церковь, называемая „Ананатъ“, построенная вѣроятнo въ XIII вѣкѣ и возобновленная въ 1676 году. У этой церкви находятся гробницы трехъ архіепископовъ.

Кромѣ всѣхъ этихъ перечисленныхъ памятниковъ въ Ахпатскомъ монастырѣ существуютъ еще нѣсколько другихъ построекъ, имѣющихъ лишь историческій интересъ.

Z U L F U S.

Հողրատոյ «Սուրբ Նշան» վանքը ընկնում է Հին Ճաշի կամ Լոռի, այժմեան թիֆլիսի նահանգի Բորչալու գաւառում, Զորագետի աջ ափին: Հայ Բազմաունիների աշխարհաշինութեան յուշարձաններից է այս վանքը: Հողրատը Բազմաունի թագաւորների հովանաւորութիւնը վաչկոյ երբեք «Ճաշարայաք» վանքերից էր, որը և շատ շուտով դարձաւ մամանախի լուսաւորութեան մեծ կենդրաններից մէկը: Ինչ X դարում տրափանախանների թիւը հասնում էր 500, իսկ վանքի մասնադարանը, որ պատմիչները անուանում են «ամենափարթամ գանձարան» անդաւորում էր վանքում և մասամբ շրջափայ այրելու: Այս մասնադարանը դէպի ինքն էր գրաւում մամանախի ուսումնասիրաւ փանախաններին, որոնք երբեմն այնքան էին յափշտակուած այդ «գանձարանի» ուսումնասիրութեամբ, որ օրերով մոռանում էին Հայ ուսուի: Այս էր պատճառը, որ Հողրատը առեւց կկերպու Հայերի ու ուսումնական վարդապետների մի շարք, որոնք Հարստադրին մեր գրականութիւնը թէ կկերպուան և թէ պատմական երկերով:

XII դարում, երբ կիլիկիայի Հայ կկերպուանները արդէն սկսեցին յղջների ու հոփձայ պապերի Հեա բանակըութեանց մէջ մտնել ձէտերի փոփոխութեան ու կկերպենների միութեան Համար, Հողրատայիր արևելեան փանախանների վրուխ կանգնում և փառուելով ազգային եկեղեցու նախանձախնդրութեամբ, բայ այնչեաններ հանդիսան ցան և պաշտպանեցին Հայոց կկերպին օտարների ոտնձգութիւններից:

Հողրատի Սուրբ Նշան կկերպին խառուցել է Աշոտ Ոգորմաձի կին Խօտրոխանուջ թագուհին Հայոց 416 թուին (967), բայց երբ տրա կաթուղիկէն երկաշարժից փնասուեց, հոնփարայ օրդի Մուկն իշխանը վերափն նորոպց Հայոց 465 թ. (1016 թ): 1655 թ. կրկին վերանորոպել է Ազիդ ապաշխարողի ձեւամբ: Սոյն կկերպին, ինչպէս երևում է յատակազժից ունի քառանկիւնի ձև և շրջապատուած է 4 խօրաններով, իսկ արևելեան նախափն հանդիսան կողմից բանդափուած են Սճբատ և Գուրգէն թագաւորների պատկերները:

Սորա արտաքին գաւիթը, որ անկանն ձև ունի, շինել է Կիւրիկէի զուտար Մարեանը 1185 թուին, որտեղ ամփոփուած է ինքը, նորա մայր թամարը ու Հորաբոյք Ռուսուկանը: Յոյհաննէս աղբակիւիզոս

Գործանք. խոսք բանդեից այս գաւիթը և թողնելով միայն գերեզմանների մասը, ընդարձակելով շինեց նոր գաւիթ: Այս գաւիթը նշանաւոր է իւր խաչաւող կամարներով:

Այս գաւթի ձախ կողմը գանձոււմ է Ս. Գրիգոր կենդեցիին, որ վերանորոգուել է 1211 թ., իսկ աջ կողմը սուրբ Աստուածածնի կեղեցիին, որ կառուցել է Յովհաննէս արքեպիսկոպոս չամարասը: Արիս վանահայրը 1245 թ. Ս. Նշան կենդեցու արկեւեան կողմը շինեց մի գեղեցիկ գանգակաւուն «ի դառն ժամանակս թաթարաց» քնարէս վարչոււմ է վերան եղած արձանադրութիւնը:

Վանքից միտղաւ Տեաւորութեամբ գեղի արկեք գանձոււմ է մի փոքր կենդեցի «Անտապա» որ վերանորոգուել է 1676 թ: Սորա ձօս կան երեք արքեպիսկոպոսական գերեզման:

H a g h b a t

Le monastere d'Haghat se trouve, dans l'arrondissement de Bortchalinsk du Gouvernement de Tiflis, sur le bord droit de la riviere Dzoragnet ou Debet.

Ce monastere fut fondé au X-e siècle, mais dé jà au XI-e siècle il devint le centre de l' instruction spirituelle. Il possédait une riche bibliothèque, que les historiens ont désignée du terme de „trésor“ bibliographique. Dé jà au X-e siècle le monastere comptait 500 moines. Au XII-e siècle les moines des monastères d'Haghat et de Sanahin se trouvaient à la tête du clergé de l'Arménie orientale et, en leur qualité de défenseurs acharnés des intérêts de l'église arménienne, ils faisaient une opposition opiniâtre au clergé de l'Arménie occidentale (de Silyeie), tombé sous l'influence des Grecs et des Catholiques.

Le temple principal d'Haghat, Sourb-Nehan (de la Croix Sainte), a été érigé en 967 (416 de l'ère arménienne) par l'épouse du monarque Achot-le-Miscricordieux, la reine Hosrovanouch.

La coupole, endommagée par un tremblement de terre, fut restaurée (1016) par le prince Monk, fils du prince Honovar. En 1655, le temple fut encore une fois restauré par Azis. Cette église, comme on le voit sur le plan, a la forme d'un parallélogramme, avec quatre autels secondaires aux coins. Du côté oriental et septentrional elle est entourée de bâtisses qui y furent ajoutées, évidemment, plus tard. Ces bâtisses, privées elles-mêmes de toute importance au point de vue de l'architecture, gênent bien à regret l'aspect extérieur de l'église Sourb-Nehan. Sous le pignon orientale on voit les figures des souverains Smbat et Gourgen.

Un vestibule de forme irrégulière est adjaçant à l'église de Sourb-Nehan. Sa partie la plus ancienne a été construite en 1185 par la reine Marriam, qui y fut enterrée. L'archevêque Joann, supérieur du monastere, le reconstruisit, ne laissant dans son état primitif que la partie renfermant les sépultures. Sur les côtés du vestibule se trouvent deux absides garnies de fenêtres doubles. Au point de vue de l'architecture il est remarquable par son toit roûté sur arcs s'entrecroisant. Du côté nord de ce vestibule se trouve l'église Astvatzatzin (de la Sainte-Vierge), construite du temps du supérieur archevêque Joann (XIII-e siècle). Du côté sud se trouve l'église Sourb-Grigor (de St. Grégoire) restaurée en 1211. Derrière l'église Astvatzatzin se trouve le Nartex d'Amazasp ou la soi-disant sépulture de rois.

A l'extérieur ce mausolée ne présente aucun travail d'architecture, mais son intérieur est frappant par sa beauté et sa variété. Le Nartex a été érigé par l'archevêque Joann Amazasp, le même qui érigea, en 1245, à la pénible époque de l'invasion des mongols, à une certaine distance, à l'orient de l'église Sourb-Nehan, un beau clocher, sur le fronton duquel se trouve une vieille inscription rappelant ce fait.

Toutes les constructions faites par le supérieur Joann témoignent de l'influence de l'architecture arabe (petites voûtes stalactytes). Non loin du monastere, du côté de l'orient, au-delà de son enceinte, se trouve une petite église du nom d'Anapat, construite probablement au XIII-e siècle et restaurée en 1676. Près de cette église se trouvent les tombeaux de trois archevêques. Outre tous les monuments susmentionnés, le monastere de Haghat contient encore quelques édifices ne présentant qu'un intérêt historique.

Описание монастырей Ахпатскаго и Саналинскаго архим. Иоанна Крымскаго СПБ. 1863. Ч. 1.

Ջաղարկան Ս. Վ. ձմեռայարհորդութիւն Ի Մեծն չալատան ճ. 1 Տիֆլիս 1842

Часоваяськн Ч. չալոց փոքրերը Մոսկով 1886 թ.

Երզնկեան Ռ. չախոսիկան տեղացրութիւն չարքանոց Թիֆլիս:

Bulletin de l'Académie des sciences T. 5. 1863 г. col. 215—219.

Г
923

Г
923

ԱՊԱԾԻ. Общій видъ.

ՀԱՂԲԱՏ Ընդհանուր տեսքը.

HAGHBAT. Vue générale.

0106-А74
Историко-географический музей
Государственной библиотеки
России
И. А. Мясников
С. ПЕТЕРБУРГ

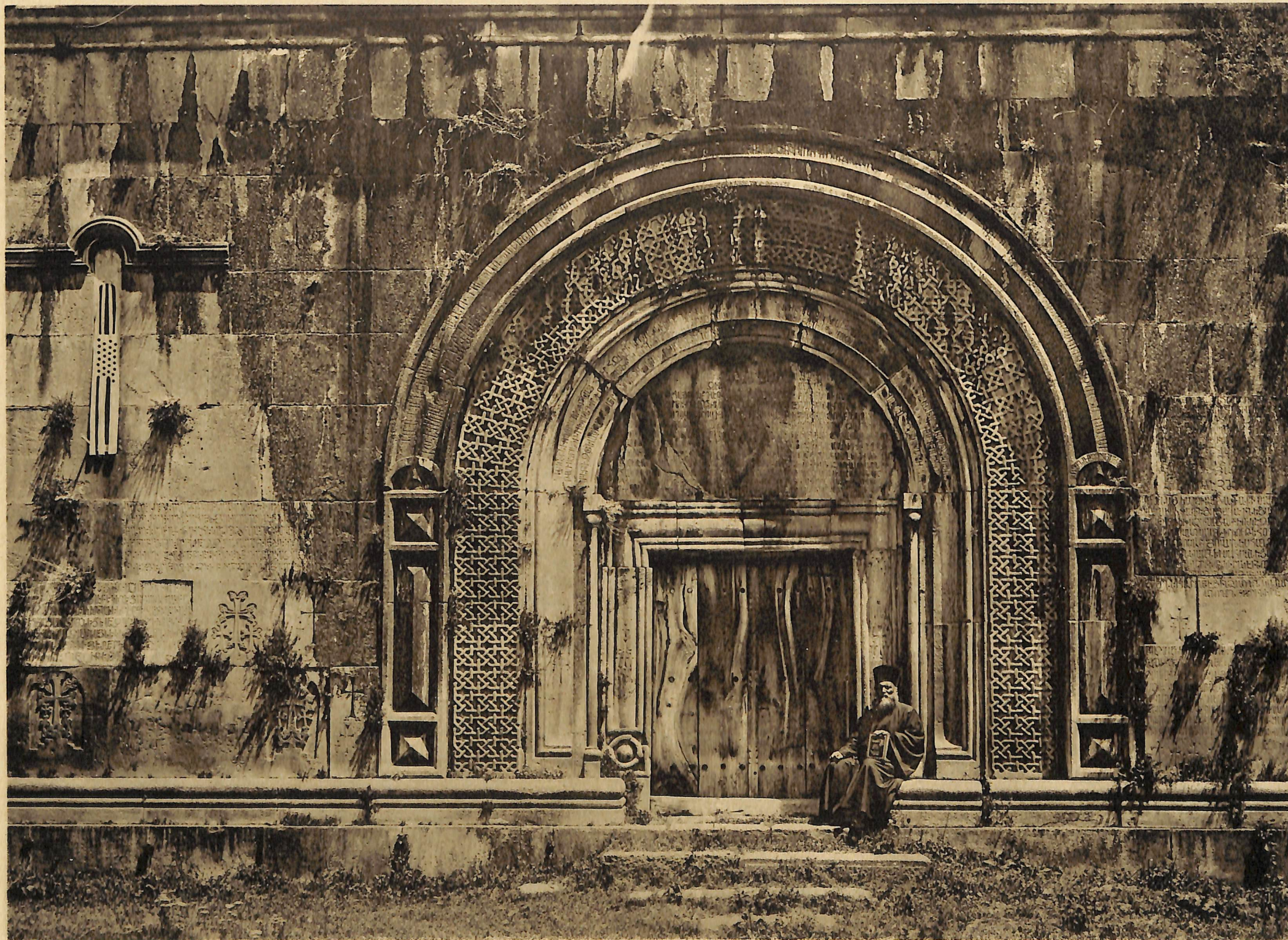
Историко-географический музей
Государственной библиотеки
России

923

ПАМЯТНИКИ ДРЕВНЕ-АРМЯНСКОЙ
АРХИТЕКТУРЫ.

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՆՇՐԱՐՔ

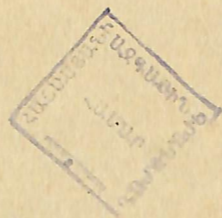
MONUMENTS D'ARCHITECTURE
DE L'ANTIQUÉ D'ARMÉNIE.

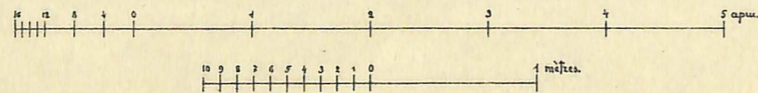
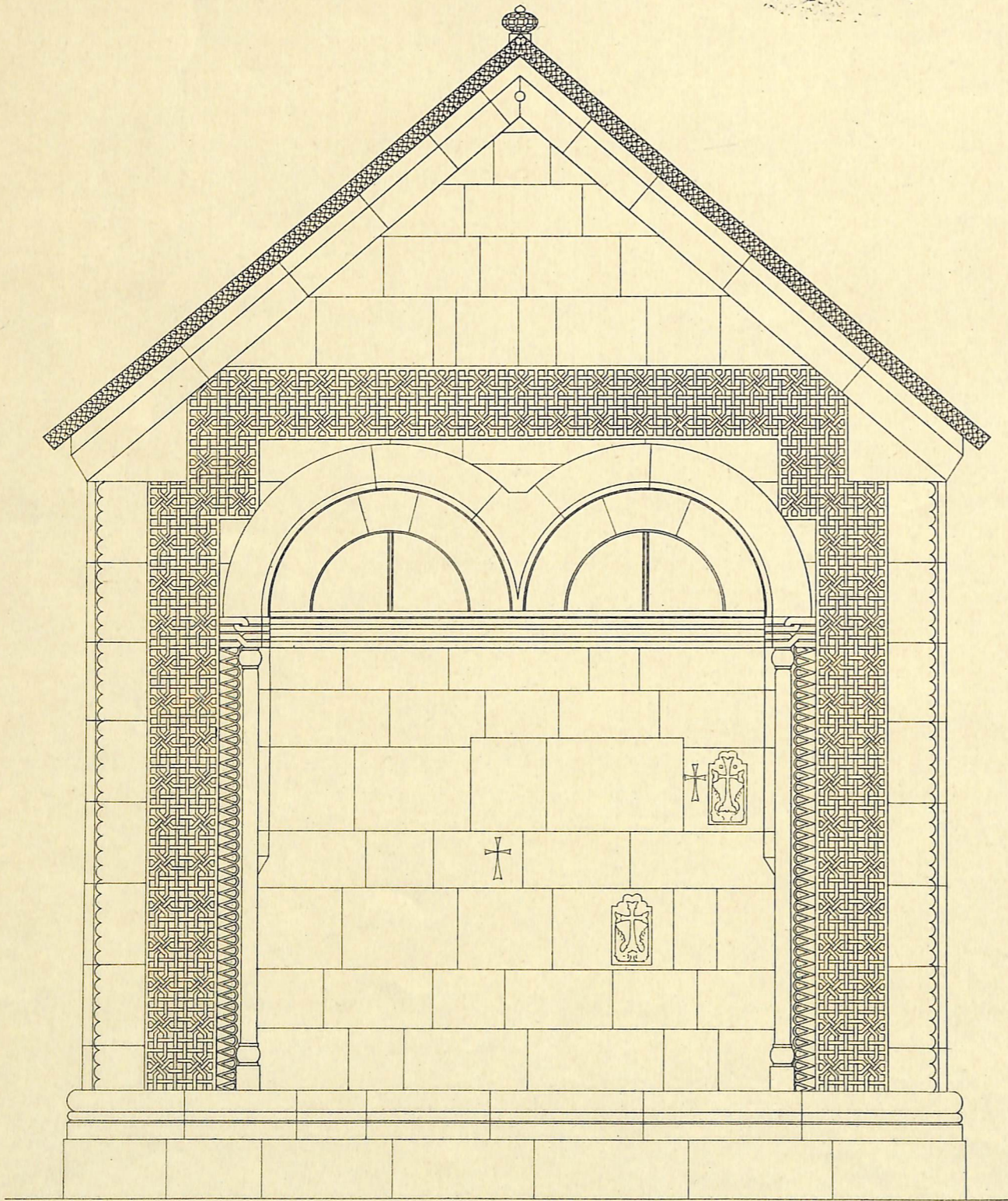
ԱՊԱՏԻ. Главный входъ
цер. Сурбъ-Ншанъ.

ՀԱԳԻՅԱՏ Սուրբ Նշան եկեղեցու գլխա-
ւոր մուտքը.

HAGHBAT. Entrée principale de l'église
Sourb-Nchan.

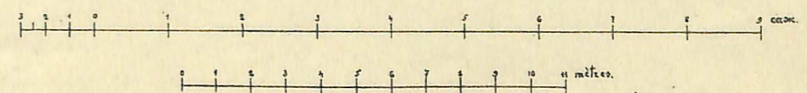
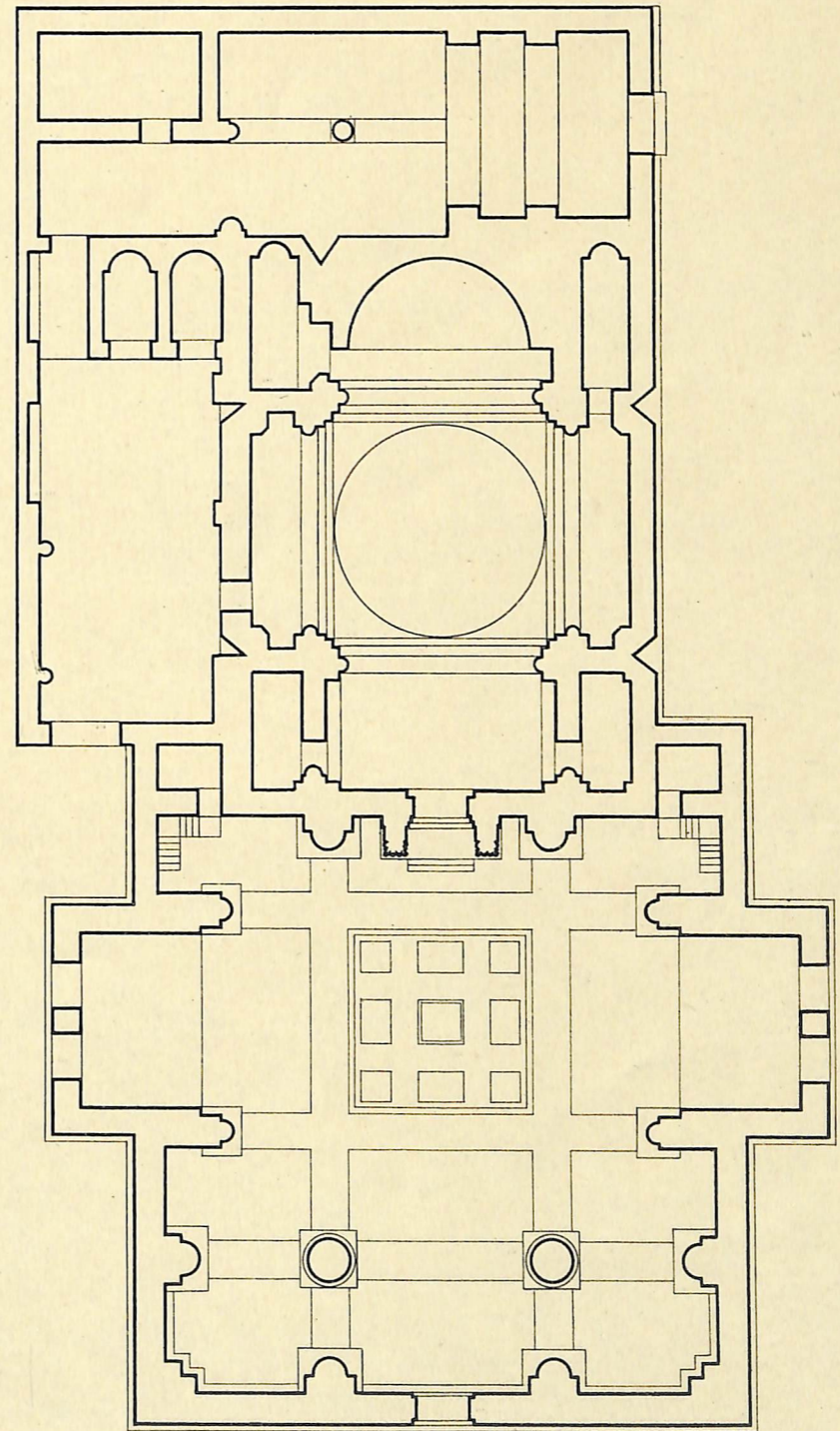

Г
923

ԱՊՄԱԾ. Մանրագիրը և մասնակցի
քաղաք. Սուրբ-Ունան.

ՀԱՂԻԲԱՏ Սուրբ Նշան եկեղեցու շատա-
կազմի և զոյգ պատուհանը.

HAGHBAT. Plan et détail de la double
fenêtre de l'église Sourb-Nchan.

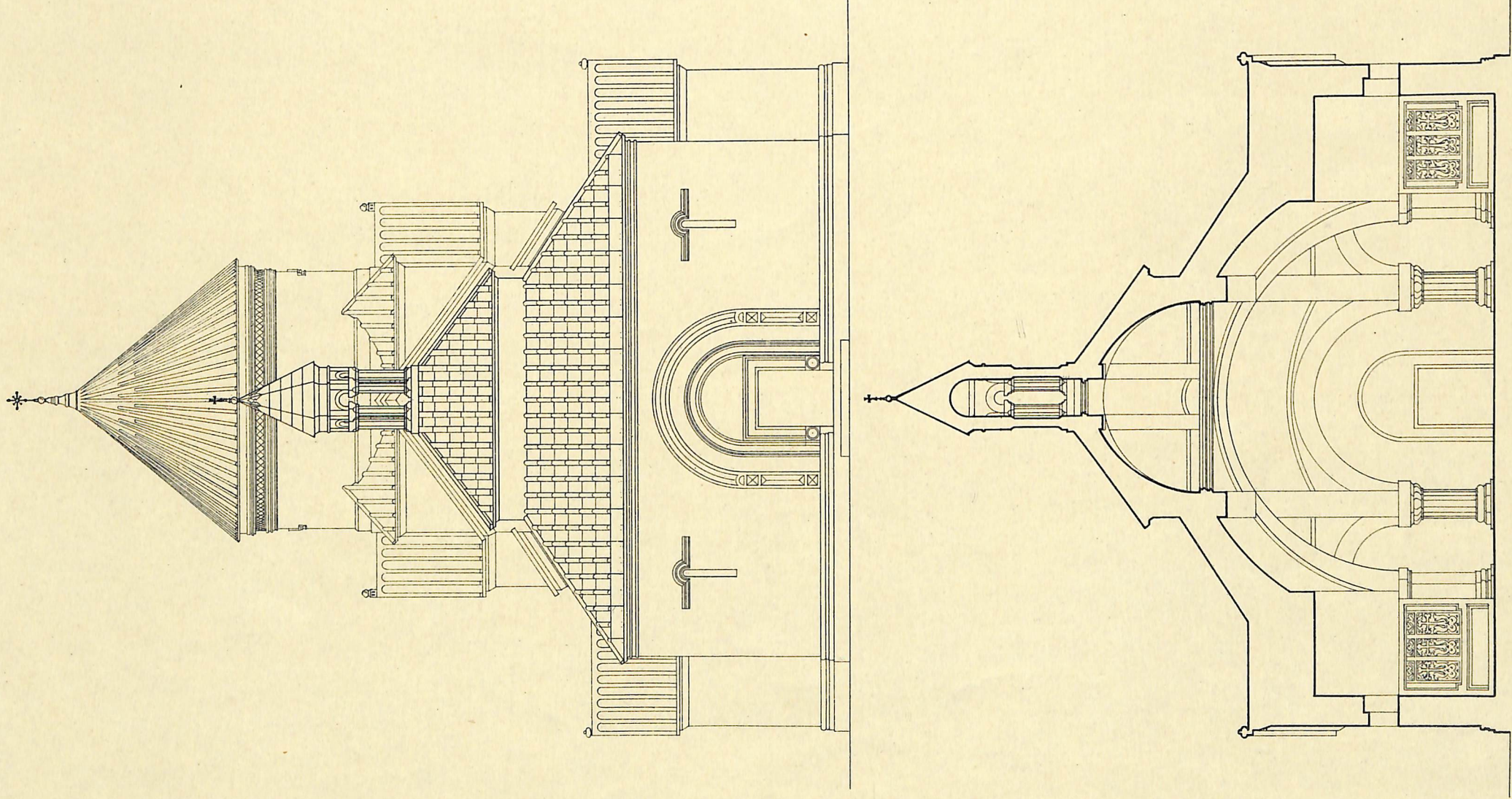
327-2010
Издательство
Гос. науч. библиотеки
2002-СОР 1
И. А. Мясников
Ученый секретарь

1
923

ПАМЯТНИКИ ДРЕВНЕ-АРМЯНСКОЙ
АРХИТЕКТУРЫ.

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ՃՍՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ԾՆՄԱՐՔ

MONUMENTS D'ARCHITECTURE
DE L'ANTIQUÉ D'ARMÉNIE.

АХПАТЪ. Западный фасадъ и разръзъ
цер. Сурбъ-Ншанъ.

ՀԱՂԻՅԱՏ Սուրբ Նշան եկեղեցու արևմտյան
ճակատը և շէնքի հատուածըրը.

HAÇHIBAT. Façade occidentale et coupe
de l'église Sourb-Nchan.

1950

327-2010

Изд. Ивановъ ГИИ
Гос. Публ. Библиоте
2012-СОРА
И. А. Мясниковъ
Содержатель ИИИ

« Ազգային գրադարան

NL0203180

« Ազգային գրադարան

NL0203179

« Ազգային գրադարան

NL0203178

« Ազգային գրադարան

NL0203177

« Ազգային գրադարան

NL0203176

Содержаніе.

А х п а т ь .

- Табл. I. Общій видъ монастыря съ
восточной стороны.
.. II. Главный входъ церкви
Сурбъ-Ншанъ.
.. III. Внутренній видъ крытой
паперти церкви Сурбъ-
Ншанъ.
.. IV. Деталь парнаго окна и
планъ церкви Сурбъ-
Ншанъ.
.. V. Западный фасадъ и раз-
рѣзь церкви Сурбъ-
Ншанъ.
-

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂԲԱՏ

- I. Թ. — Վանքի ընդհանուր տեսքը
արևել' կողմից.
II. Թ. — Գլխավոր մուտք Սուրբ Նշան
եկեղեցու.
III. Թ. — Սուրբ Նշան եկեղեցու դաւթի
ներքին տեսքը.
IV. Թ. — Սուրբ Նշան եկեղեցու յատա-
կաղիծը և զոյգ քանդակա-
զարդ պատուհանը.
V. Թ. — Սուրբ Նշան եկեղեցու արևմ'
ճակատը և շէնքի հատուածքը.
-

Издание „Памятники древне-армянской архитектуры“ будетъ состоять изъ 10 выпусковъ, по 5 таблицъ въ каждомъ, исполненныхъ съ фотографій и чертежей свѣтопечатью, съ краткимъ историческимъ очеркомъ и описаніемъ памятниковъ, на русскомъ, армянскомъ и французскомъ языкахъ.

Издание печатается въ ограниченномъ количествѣ экземпляровъ и будетъ закончено въ теченіи 1905 года.

Условіе подписки.

Для С.-Петербурга. Стоимость всего изданія (10 вып.) съ доставкой при единовременномъ взносѣ 10 рублей, съ разсрочкой платежа 11 рублей, при чемъ въ этомъ случаѣ вносится задатокъ 1 руб., а за каждый вышедшій выпускъ уплачивается по 1 руб.

Для иногороднихъ. Стоимость всего изданія (10 вып.) съ пересылкой при единовременномъ взносѣ 12 рублей, съ разсрочкой платежа 13 рублей, при чемъ въ этомъ случаѣ вносится задатокъ 2 руб., а каждый вышедшій выпускъ высылается за 1 руб. 10 коп. наложеннымъ платежомъ.

Первый выпускъ высылается за 1 руб., который засчитывается при подпискѣ.

Выпуски, за исключеніемъ перваго, въ отдѣльную продажу не поступятъ до окончанія изданія.

Цѣна изданія не по подпискѣ 16 рублей.

Подписка принимается:

У Л. Егиазарова, С.-Петербургъ, Институтъ Гражданскихъ Инженеровъ, 2-я рота Измайловскаго полка. Кромѣ того подписка для г. Тифлиса принимается у Е. А. Цатурова, Дворцовая ул. магазинъ лампъ и обоевъ, а для г. Баку у А. Назарова, Правленіе Нефт. О-ва „И. А. Егиазаровъ и К^о“ Армянская ул. собственный домъ.
